

MONIKA TROJANOWSKA

dr inż. architekt
Afilacja – Katedra Architektury, WBAiIŚ,
Uniwersytet Technologiczno-Przyrodniczy w Bydgoszczy
e-mail:monika.trojanowska@utp.edu.pl

MIEJSCA ŚWIĘTE W ZIELONYCH PRZESTRZENIACH PUBLICZNYCH

SACRED PLACES IN PUBLIC OPEN GREEN AREAS

STRESZCZENIE

W artykule zaprezentowano różne wzory projektowania sacrum w zielonych przestrzeniach publicznych, jak również Uniwersalny wzorzec parku o właściwościach terapeutycznych. Jako przykład omówiono kompleks zielonych przestrzeni publicznych w Wejherowie, utworzony przez Kalwarię Wejherowską i Park im. A. Majkowskiego.

Słowa kluczowe: miejsca święte, parki terapeutyczne, uniwersalny wzorzec projektowania, zielone przestrzenie publiczne

ABSTRACT

Wersja angielska streszczenia. This paper presents various patterns of design of the Sacred Places along with the Universal Pattern of Design for Therapeutic Parks. Second part of this paper presents assessment of therapeutic qualities of public open green areas in Wejherowo, composed of The Calvary of Wejherowo and Public Park named after A. Majkowski.

Key words: public open green areas, sacred places, therapeutic parks, universal patterns of design,

1. WSTĘP

Sacrum w zielonych przestrzeniach publicznych to często miejsca kultu religijnego, wydarzeń i zwyczajów, miejsca upamiętnienia, nie tylko słynnych osób, ale również zwykłych ludzi. Stanowią o lokalnej tożsamości. Nadają nowe znaczenie otwartym terenom zielonym gdzie są tworzone (Anhorn, 2006). Ich istnienie może stać się impulsem do rewitalizacji urbanistycznej całego otoczenia (Trojanowska, 2016). Mają wpływ na poprawę atrakcyjności miejsca i wzrost liczby odwiedzających je ludzi. Miejsca Kultu religijnego to Kalwaria (np. Zebrzydowska, Pałacowska, Wejherowska), Ogrody Biblijne (np. Proszowice, Myczkowce, Muszyna, Stara Wieś; Włodarczyk, 2004, 2009), Ogrody Różańcowe (np. Bytów), miejsca upamiętnienia związane są z tworzeniem pomników poświęconych osobom i wydarzeniom (np. miejsca martyrologii), a miejsca

pamięci poświęcone osobom zmarłym (np. Cancer forest - Ogrody pamięci osób zmarłych na raka we Flevoland w Holandii; Post, 2008).

Obecność sacrum w zielonych przestrzeniach publicznych może przyczynić się do poprawy ich potencjalnych właściwości terapeutycznych (Gesler, 1996). Czasami wystarczy upamiętnienie trudnego wydarzenia, aby zainicjować proces leczenia związanych z nim wspomnień i ran. Nazwanie i wyrażenie problemu jest bardzo ważne dla ofiar. Miejsca święte to miejsca odnowy duchowej, niezbędnej w dzisiejszym świecie, gdzie brakuje czasu na refleksję a najgroźniejsze są choroby cywilizacyjne bezpośrednio związane ze stresem (Duhl, Sanchez, 1999).

Terapeutyczne oddziaływanie terenów zielonych obejmuje umożliwienie regeneracji psychicznej i fizycznej, promocję aktywności fizycznej i kontak-

tów społecznych. Dla każdego z tych rodzajów oddziaływania wykonano szereg badań, które potwierdziły terapeutyczne właściwości kontaktu z naturą w przestrzeni terenów zielonych (Cooper-Marcus, Francis, 1995; Kaplan, 1995; Kahn, 1999; Pretty et al., 2005; Velarde, 2007; Harting et al., 2008; Mass, 2008; Kuo, 2010). Miejsca święte umożliwiają oddziaływanie w każdym z tych rodzajów. Pozwalają na regenerację w chwili ciszy i osobistą refleksję, wspólną modlitwę i uczestniczenie w wydarzeniu religijnym oraz aktywność w czasie spaceru np. po kalwaryjskich dróżkach (Gesler, 1996, 2005; Rosenblatt-Naderi, 2004). Ciekawym pytaniem jest jak obecność sacrum wpływa na ocenę terapeutycznych właściwości krajobrazu.

2. WZORY PROJEKTOWANIA MIEJSC ŚWIĘTYCH

Można zauważyć, że miejsca święte powstają jako całościowe założenia, np. Kalwarie, Ogrody Biblijne. Często towarzyszą Sanktuarium, np. Stacje Drogi Krzyżowej, lub stanowią wydzielony fragment większych kompleksów zieleni. W każdym z przypadków ważne jest umożliwienie zorganizowania spotkania większej grupy osób. Trzeba więc przewidzieć otwartą przestrzeń polany, miejsce na umieszczenie stałej lub montowanej czasowo sceny, gdzie można np. umieścić też ołtarz. Warto zatroszczyć się o odpowiedniej szerokości przejścia, drogi ewakuacyjne i dojazdy samochodów zaopatrzenia, karettek, itp.

Projektowanie strefy sacrum w zielonej przestrzeni publicznej, oprócz specjalnego podejścia do wyróżnienia jej jako miejsca szczególnego, wymaga dodatkowo uwzględnienia wszystkich wymagań użytkowo-funkcjonalnych stawianych przestrzeniom publicznym.

Kluczową sprawą jest zaprojektowanie przestrzeni dostępnej dla wszystkich, włączającej oso-

by niepełnosprawne. Dlatego ścieżki powinny być utwardzone materiałem o równej nawierzchni. Ważne jest też odpowiednie oświetlenie, aby przedłużyć okres korzystania z miejsca i dostępność sanitariatów z wodą pitną (Kuryłowicz, 2005; Cooper-Marcus, Sachs, 2014;).

W miejscach świętych potrzebne są miejsca do odpoczynku w ciszy i samotności (Kaplan et al. 1998). Mogą to być zaciszne alejki z ławkami osłoniętymi żywopłotem, wydzielone wnętrza parkowe z kapliczkami, czy oddzielone fragmenty ogrodów medytacyjnych. Dobrze jeżeli przestrzeń do odpoczynku w samotności ma połączenia widokowe z innymi fragmentami terenu zieleni, umożliwiała to obserwację aktywności innych użytkowników terenu i wpływa na poprawę subiektywnego poczucia bezpieczeństwa.

3. CEL BADAŃ

Celem badania było sprawdzenie jak obecność miejsca świętego w kompleksie terenów zieleni w centrum miasta Wejherowo, który tworzy Kalwaria i park publiczny im. A. Majkowskiego wpływa na poprawę właściwości terapeutycznych całego założenia. W celu oceny wykorzystania terapeutycznych właściwości krajobrazu wykorzystując Uniwersalny wzorzec parku o właściwościach terapeutycznych (Trojanowska, 2016; 2017). Wybrano Wejherowo, ze względu na dostępność terenu i atrakcyjność założenia.

4. OPIS BADAŃ

Przeprowadzono badania terenowe w lecie 2017 roku sprawdzając obecność poszczególnych atrybutów w przestrzeni założenia. Szczególną uwagę zwrócono na obecność atrybutów terapeutycznych na terenie Kalwarii.

Tab. 1. Ocena terapeutycznych właściwości krajobrazu kompleksu Kalwarii Wejherowskiej i Parku im. A. Majkowskiego w Wejherowie. Ocenę przeprowadzono według Uniwersalnego wzorca parku o właściwościach terapeutycznych Oprac. Monika Trojanowska

Atrybuty tworzące wzorzec	Opis zastosowania ze szczególnym uwzględnieniem roli przestrzeni Sacrum
1.1. Umożliwienie regeneracji psychicznej i fizycznej	
Przestrzeń naturalnego krajobrazu	Kalwaria położona jest w lesie
Zielona polana	W parku wygospodarowano polanę, gdzie odbywają się imprezy masowe. Wybudowano też amfiteatr. Na terenie Kalwarii również znajduje się polana, gdzie odbywają się Msze Św.
Miejsca odpoczynku w słońcu i w cieniu	Wzdłuż ścieżek Kalwarii rozlokowane są ławki. Można wybrać ławkę na słońcu lub w cieniu.
Miejsca odpoczynku w ciszy i samotności	Spacer po dróżkach kalwarii umożliwia odpoczynek w ciszy i samotności

Ogród medytacyjny	Kalwaria pełni rolę ogrodu medytacyjnego.
Labirynt	Labirynt z nasadzeń zastosowano w przestrzeni parku.
Możliwość obserwacji innych ludzi	Tak. Ścieżki Kalwarii prowadzone są z wykorzystaniem licznych otwartych widokowych.
Możliwość obserwacji zwierząt	<i>Można zaobserwować zwierzęta leśne, np. wiewiórki na terenie kalwarii. W parku wybudowano ptaszarnię, hodowane są też labędzie i inne ptaki w parku.</i>
1.2. Sprzyjanie kontaktom społecznym	
Organizacja imprez w parku	Na terenie Kalwarii organizowane są wydarzenia religijne, np. Misterium Męki Pańskiej, Nabożeństwa odpustowe. W parku organizowane są wydarzenia sportowe, koncerty, festyny, itp.
Scena z widownią w parku	Ukształtowanie Kalwarii sprzyja organizacji wydarzeń religijnych z udziałem wiernych, można mówić o szczególnym typie sceny z widownią. Na terenie parku jest zarówno scena jak i amfiteatr.
Miejsce spotkań w grupie	Kalwaria jest miejscem organizacji wydarzeń masowych. Na terenie parku również jest wiele miejsc gdzie można zorganizować spotkanie w grupie.
Miejsce na ognisko, grill	Nie ma wydzielonych miejsc.
1.3. Wspieranie aktywności fizycznej	
Infrastruktura sportowa i rekreacyjna	<i>Bardzo bogata na terenie parku.</i>
Siłownia na świeżym powietrzu	Na terenie parku
Rekreacja młodzieży	Bardzo ciekawa oferta na terenie parku
Boisko wielofunkcyjne	Na terenie przylegającym do parku
Rekreacja dzieci młodszych	<i>Bardzo ciekawa oferta na terenie parku</i>
Kreatywna zabawa dzieci starszych	<i>Bardzo ciekawa oferta na terenie parku</i>
Ogrody wspólnotowe	Nie ma wydzielonych miejsc.
Ogrodnictwo terapeutyczne dla osób niepełnosprawnych i hortiterapia	Nie ma wydzielonych miejsc.
Ogród pedagogiczny dla dzieci	Nie ma wydzielonych miejsc.
Miejsce odpowiednie do prowadzenia zajęć ogrodniczych – szklarnia	Nie ma wydzielonych miejsc.
1.4. Zaspokojenie podstawowych potrzeb użytkowników	
Bezpieczeństwo	Obecność wielu użytkowników i służb bezpieczeństwa sprzyja budowaniu subiektywnego poczucia bezpieczeństwa.
Przezierność	Zarówno na terenie Kalwarii, jak i w parku ma się wrażenie przezierności przegród wnętrza parkowych.
Utrzymanie parku w czystości	Teren Kalwarii i parku jest utrzymywany w czystości
Oświetlenie	Teren Kalwarii i parku jest dobrze oświetlony
Miejsca do siedzenia i odpoczynku	Wystarczająca ilość miejsc do siedzenia.
Schronienia	Na terenie Kalwarii w czasie deszczu schronieniem są korony drzew. W parku obok Kalwarii są restauracje i pawilony parkowe, gdzie można znaleźć schronienie (Il. 2,3).
Toaleta	W kawiarni na terenie Kalwarii, w muzeum i w restauracji na terenie parku.
Woda do picia	W kawiarni na terenie Kalwarii, w muzeum i w restauracji na terenie parku.
Jedzenie	W kawiarni na terenie Kalwarii, w muzeum i w restauracji na terenie parku (il.2,3).
2.1. Kształtowanie przestrzeni parku w zależności od kompozycji urbanistycznej miasta	
2.2. Różnorodność architektoniczna otoczenia	
Punkty orientacyjne	Na terenie Kalwarii każda z Kaplic stanowi punkt orientacyjny. Zastosowano też bardzo czytelny system informacji wizualnej.

Dominanta przestrzenna	Kaplice na terenie Kalwarii, Muzeum w parku i wieże okolicznych kościołów stanowią czytelne dominanty przestrzenne.
Węzły aktywności	Na terenie Kalwarii poszczególne Kaplice stanowią węzły aktywności. W parku można wyróżnić bardzo dużo węzłów aktywności, związanych z wyposażeniem rekreacyjnym.
Struktura połączeń przestrzeni wewnętrznych	Czytelna struktura połączeń przestrzeni wewnętrznych zarówno na terenie Kalwarii, jak i w parku
Otwarcia widokowe na długie osie kompozycyjne	Bardzo czytelne otwarcia na długie osie widokowe na terenie Kalwarii.
Prowadzenie ścieżek widokowych	Bardzo czytelne prowadzenie ścieżek widokowych na terenie Kalwarii.
Przesłonięte elementy sceny, wrażenie tajemniczości	Bardzo czytelne wykorzystanie elementów budujących wrażenie tajemniczości na terenie Kalwarii.
Wielość dróg do wyboru – poczucie kontroli	Zarówno na terenie Kalwarii jak i w parku użytkownik ma możliwość wyboru wielu dróg.
Kadrowanie widoku	Bardzo czytelne kadrowanie widoku na terenie Kalwarii.
Ludzka skala	Czytelne odwołanie do ludzkiej skali na terenie Kalwarii i w parku.
3.1. Optymalny stopień skomplikowania	Subiektywnie oceniony optymalny stopień skomplikowania na terenie Kalwarii. Wielość i piękno detalu architektonicznego Kaplic łączy się z pięknem natury w otaczającym je lesie.
3.2. Naturalne nawierzchnie	Ścieżki w Kalwarii i w parku są przepuszczalne, zbudowane z naturalnych nawierzchni.
3.3. Elementy przykuwające uwagę	Wielość elementów przykuwających uwagę na terenie Kalwarii, np. barokowe kapliczki, elementy ukształtowania terenu
Kontrolowana trudność	Konieczność wspinania się po zboczach Kalwarii wpływa na poczucie kontrolowanej trudności.
Wrażenie ruchu	Woda płynąca w potoku Cedron daje wrażenie ruchu.
3.4. Rola wody w parku	Na terenie Kalwarii i w parku łagodny szum wody ma działanie uspokajające.
3.5. Projektowanie oddziaływania sensorycznego	
Oddziaływanie sensoryczne: wzrok	Dużo bodźców wzrokowych na terenie Kalwarii. Kapliczki zbudowane są z materiałów wyraźnie odcinających się od tła otaczającego je lasu.
Oddziaływanie sensoryczne: słuch	Na zmysł słuchu działa szum wody w potoku Cedron, która jest w kilku miejscach spiętrzana.
Oddziaływanie sensoryczne: węch	Zapach roślin.
Oddziaływanie sensoryczne: dotyk	Bodźce działające na dotyk są bardzo łagodne – działanie wiatru, ciepło słońca.
Oddziaływanie sensoryczne: smak	Bodźce smakowe tylko w czasie specjalnych festynów organizowanych w parku. Godne odnotowania jest też menu kawiarni na terenie Kalwarii serwującej lokalne kaszubskie desery.
Ścieżka sensoryczna	Ścieżki w Kalwarii są zbudowane z wielu materiałów i można je zaliczyć do ścieżek sensorycznych.
4.1. Dzieła sztuki w parku	Barokowe kapliczki Kalwarii, elementy rzeźbiarskie w ich wnętrzach (Il. 1.)
4.2. Zabytki w parku	Barokowe kapliczki na terenie Kalwarii Wejherowskiej (Il.1) . Muzeum piśmiennictwa i muzyki Kaszubsko-Pomorskiej w Pałacu Przebędowskich w parku im. A. Majkowskiego (Il.2).
4.3. Związki miejsca z historią	Związki miejsca z historią są bardzo ważne na terenie Kalwarii. Historia budowy całego założenia, jego losy na tle historii regionu i Polski stanowią ważny element tożsamości lokalnej mieszkańców, jak również zaciekawienia odwiedzających pielgrzymów. Muzeum piśmiennictwa i muzyki Kaszubsko-Pomorskiej w Pałacu Przebędowskich w parku im. A. Majkowskiego jest również chętnie odwiedzanym miejscem (il.2).
4.4. Ogrody tematyczne	Kalwaria

4.5. Możliwość personalizacji przestrzeni parku	Nie ma możliwości personalizacji. Można się ewentualnie zastanowić nad wydzieleniem fragmentu parku na ogrody wspólnotowe, gdzie można wprowadzić możliwość personalizacji.
4.6. Animacja przestrzeni parku	Na terenie Kalwarii odbywają się inscenizacje Drogi Krzyżowej i Nabożeństwa w ciągu całego roku. Wiele imprez organizowanych w parku przyczynia się do animacji jego przestrzeni (Il. 3).
5.1. Włączenie w system przyrodniczy miasta	Zarówno teren Kalwarii, jak i park stanowią ważne ogniwa włączone w system przyrodniczy miasta.
5.2. Parki nowej (drugiej) generacji	Można uznać całość założenia zieleni za park nowej generacji
5.3. Ochrona bioróżnorodności	Założenie przyczynia się do ochrony bioróżnorodności
Wydzielenie fragmentu parku z ograniczonym dostępem dla ludzi	Nie, można się zastanowić nad wprowadzeniem tego atrybutu służącego ochronie bioróżnorodności
Dobór roślin siedliskowych	Tak, szczególnie na terenie Kalwarii
Naturalne metody utrzymania parku	Tak, park jest utrzymywany przy pomocy naturalnych metod.
Troska o rodzime zwierzęta	W parku można spotkać wiele gatunków lokalnych zwierząt, m.in. ptaków.
5.4. Ochrona zasobów wody pitnej	Tak
Infiltracja wody deszczowej	Ochrona zlewni potoku Cedron.
Wykorzystywanie do podlewania wody deszczowej	Brak danych, ewentualnie można się zastanowić nad wprowadzeniem tego atrybutu służącego ochronie wody pitnej
Wykorzystywanie do podlewania wody nieuzdatnianej	Brak danych, ewentualnie można się zastanowić nad wprowadzeniem tego atrybutu służącego ochronie wody pitnej
Park na terenach zagrożonych powodzią	Na terenie Kalwarii i parku wykonano szereg urządzeń zabezpieczających przed lokalnymi podtopieniami
5.5. Metabolizm miejski	Brak danych, można się zastanowić nad wprowadzeniem tego atrybutu
5.6. Wykorzystywanie ekologicznych źródeł energii -	Brak danych, <i>można się zastanowić nad wprowadzeniem tego atrybutu</i>

4. WYNIKI

Na podstawie badań za pomocą wzorca ustalono, że obecność miejsca świętego – Kalwarii na terenie kompleksu terenów zielonych Wejherowa ma bezpośredni wpływ na obecność szeregu atrybutów terapeutycznych. Wiele z nich znalazło się w zestawieniu za względu na kompleksowe połączenie przestrzenne założenia Kalwarii i sąsiadującego z nią parku. Umożliwiło to zintegrowanie odpowiedzi na potrzeby rekreacyjne różnych grup wiekowych – place zabaw dla dzieci, miejsca spotkań dla nastolatków, miejsca regeneracji dla Seniorów i przestrzeń sacrum – Odnowy Duchowej dla wszystkich. Zestawienie w sąsiadującej przestrzeni parku miejskiego i obszaru sacrum pozwoliło na stworzenie założenia atrakcyjnego dla całych rodzin, także w wymiarze wielopokoleniowym oraz pogodzenie sprzecznych ze sobą potrzeb różnych użytkowników. Hałaśliwe zabawy dzieci na placu zabaw, czy głośna impreza masowa w parku nie przeszkadzają skupieniu na medytacji na terenie Kalwarii. Jednocześnie możliwe jest użytkowanie różnych fragmentów kompleksowego założenia. Ważne jest też zapewnienie możliwości dalekich węglądów w poszczególne przestrzenie parkowe oraz obserwacji innych ludzi i zwierząt.

W czasie prowadzenia badań zaobserwowano stałą obecność użytkowników zarówno na terenie Kalwarii jak i w parku miejskim, co świadczy o popularności założenia i jego prawidłowym funkcjonowaniu.

Połączenie sacrum – Kalwarii i parku miejskiego umożliwiło odpowiedź na zróżnicowane potrzeby rekreacyjne w zakresie regeneracji psychicznej i fizycznej, miejsca aktywności fizycznej i promocji kontaktów społecznych ludzi o zróżnicowanych wymaganiach.

5. PODSUMOWANIE

Obecność sacrum w zielonych przestrzeniach publicznych ma bezpośredni wpływ na poprawę potencjału terapeutycznego zielonych przestrzeni publicznych. Pozwala na zwiększenie ilości atrybutów związanych z regeneracją psychiczną i fizyczną. W przypadku Miejsc Świętych związanych z ruchem pielgrzymkowym, takich jak Kalwarie, pomaga również w zakresie promocji aktywności fizycznej i ruchu na świeżym powietrzu.

Jeżeli są to miejsca chętnie odwiedzane przez wielu ludzi, ważny jest też aspekt promocji kontak-

tów społecznych i zapobieganiu wykluczeniu najsłabszych grup społecznych. Badanie terenu zieleni przy pomocy uniwersalnego wzorca parku terapeutycznego pozwala na znalezienie możliwości wzbogacenia programu terenu zieleni, aby atrybutów związanych z wykorzystaniem terapeutycznych właściwości krajobrazu było jak najwięcej. Badanie kompleksu terenu sacrum Kalwarii Wejherowskiej i parku im. A. Majkowskiego w Wejherowie stanowi przykład wykorzystania tego narzędzia do oceny istniejącej zielonej przestrzeni publicznej. Sprawdzono, że obecność sacrum przyczynia się do znacznego zwiększenia atrakcyjności tego terenu również pod względem jego walorów terapeutycznych.

SACRED PLACES IN PUBLIC OPEN GREEN AREAS

1. INTRODUCTION

The Sacred Places in open public green space include places of religious cult, events and customs, as well as places of remembrance for both famous and common people. Such Places help in establishing local identity. They give new meaning to green spaces (Anhorn, 2006). Their presence can initiate the regeneration of entire areas (Trojanowska, 2016). They improve the attractiveness of the place and can help in increasing numbers of visitors. The Sacred Places of religious cult include:

- Calvaries (Calvary is an open-air representation of place outside ancient Jerusalem where Jesus was crucified with sculpted stations of the Cross and chapels), e.g. Kalwaria Zebrzydowska, Pałacowska, Wejherowska in Poland,
- Biblical Gardens, e.g. Proszowice, Myczkowce, Muszyna, Stara Wieś; (Włodarczyk, 2004, 2009),
- Rosary Gardens, e.g. Bytów,
- places of historical events, e.g. places of martyrdom, e.g. Piaśnica,
- places dedicated to deceased people, e.g. Cancer forest dedicated to memory of people who died of cancer in Flevoland in Holland; (Post, 2008).

The presence of Sacred Places can enhance the therapeutic qualities of green public spaces (Gesler, 1996). Sometimes it is sufficient to commemorate a tragic event in a special place to initiate the process of psychological healing. Naming and expressing the problem is extremely important for the victims. The Sacred Places are places of spiritual regeneration, indispensable in today's world, where there is

Il. 2. Źródło ilustracji lub autor: Monika Trojanowska

Ill. 2. 1.Kapliczki Kalwarii/2.Muzeum w Parku/3.Użytkownicy parku przed restauracją

no time for reflection and the most deadly diseases result from overload of stress (Duhl, Sanchez, 1999).

The therapeutic effect of green spaces encompasses mental and physical regeneration, promotion of physical activity and social contacts. Each of those effects was subject of numerous research, which confirmed the therapeutic effects of contact with nature within open green areas (Cooper-Marcus, Francis, 1995; Kaplan, 1995; Kahn, 1999; Pretty et al., 2005; Velarde, 2007; Harting et al., 2008; Mass, 2008; Kuo, 2010). The Sacred Places could facilitate each of those activities. They promote regeneration during a moment of silence and personal reflection, praying together and taking part in religious events and facilitate physical activity during a walk along the alleys of Calvary for example (Gesler, 1996, 2005; Rosenblatt-Naderi, 2004). The interesting question is how the presence of Sacred Places influences the therapeutic qualities of landscape.

2. THE PATTERNS OF DESIGN FOR SACRED PLACES

We can notice that Sacred Places are built with complex comprehensive structures e.g. Calvaries, Biblical Gardens. Quite often they are built along a Sanctuary, e.g. Stations of The Cross, or form a separated fragment of larger complexes of green areas. In each case it is important to allow for a larger gatherings. It is necessary to design a large open space, a place to build an altar, or a temporary stage, where an altar can be placed. It is necessary to design paths of sufficient width, with multiple entrances and access for trucks with provisions, ambulances, etc.

Designing a sacred place within open green space, apart from putting special emphasis on the Sacred requires all the additional provisions neces-

sary for good functioning of public spaces. The key issue is designing a space which is accessible and inclusive to all, especially for the disabled. For example, walking paths should have even, sturdy surfaces. Sufficient lighting is also important to prolong usability of the place into later hours as well as accessibility of toilets and drinking water fountains (Kuryłowicz, 2005; Cooper-Marcus, Sachs, 2014;).

It is necessary to include a space to rest in silence and solitude inside Sacred Places (Kaplan et al. 1998). It can be a quiet alley with benches protected by hedges, separated park interiors with chapels or meditation gardens. It is recommended to provide visual connections with other fragments of green areas, so it is possible to view activities of other visitors. That improves the subjective feeling of safety.

3. AIM

The aim of this research was to verify how the presence of Sacred Place within the complex of open public green areas in the center of the town of Wejherowo, which encompasses the Calvary and the public park named after Aleksander Majkowski influences the therapeutic qualities of the entire green area. The Universal Pattern for design of therapeutic parks was used to assess it (Trojanowska, 2016; 2017). Wejherowo was chosen because of accessibility and attractiveness of that space.

4. METHODS

The field research using the Pattern was conducted in the summer of 2017. The presence of the attributes within the open public green space was subjectively verified. Particular attention was paid to the presence of therapeutic attributes within the Calvary.

Tab. 1. Assessment of therapeutic qualities of Sacred Place in public open green areas in Wejherowo using The Universal Pattern for the design of therapeutic parks	
Oprac. Monika Trojanowska	
Attributes included in the Pattern	Description of presence of an attribute within the space of Sacred Place
1.1. Psychological and physical regeneration	
Natural Landscapes	The Calvary is located in natural forest
Green open space	There is an open green area in the Calvary, where Mass is celebrated during religious festivities. Additionally, there is an open area inside the park where events are being organized. There is also an amphitheater in the park.
Place to rest in the sun and in the shade	Numerous benches are located along the alleys of the Calvary. We can choose a bench to rest in the sun or in the shade.

Place to rest in silence and solitude	A walk along alleys of the Calvary is an occasion to rest in silence and solitude
Meditation garden	The Calvary is a meditative garden.
Labyrinth	There is a labyrinth created using plants inside the park.
Possibility to observe other people	Alleys of the Calvary were created in such a way that the openings afford long-range vistas
Possibility to observe animals	<i>Native animals were observed inside the park and the Calvary (e.g. various species of birds). Inside the park there is an aviary. Swans and other large birds are kept inside the park.</i>
1.2. Social Contacts Enhancement	
Organization of events inside the park	Religious events are organized in the Calvary - Passion of Christ, other Church Services and Festivities. In the park various events are being organized: sports events, concerts, festivals, etc.
Stage with audience	The design and landscaping of the Calvary facilitates organization of Religious Services with Mass gatherings. In the park there are both: a stage and an amphitheater..
Gathering place for groups	The Calvary is a place of Mass Events. There are numerous places where gatherings can be organized.
Place for a fireplace, grill	There were no places for neither fireplace nor grill in the park in the summer of 2017.
1.3. Physical Activity Promotion	
Sports and recreational infrastructure	The park provides diverse sport and recreational infrastructure
Outdoor gym	In the park there is an outdoor gym
Sports and recreational infrastructure for teenagers	Abundant recreational infrastructure is provided for teenagers in the park
Multifunctional playing field	<i>Next to the park there is a multifunctional playing field</i>
Recreation of small children, playgrounds and tot lots	<i>Generous recreational infrastructure is provided for small children Playgrounds for various age groups</i>
Creative playgrounds for older children	<i>Rich recreational infrastructure is provided for older children</i>
Community gardens	There were no places for community gardening in the summer of 2017
Therapeutic gardening for the disabled, hortitherapy	There were no places for hortitherapy in the summer of 2017
Pedagogical gardens for children	There were no places for pedagogical gardens in the summer of 2017
Place for indoor gardening – glasshouse	There were no places for indoor gardening in the summer of 2017
1.4. Catering for basic needs	
Safety and security	Continuous presence of numerous users and security guards was observed in the summer of 2017. That presence help to build the feeling of security
Transparency	The design, landscaping and proper maintenance preserve the transparency inside the Calvary and in the park
Maintenance and cleaning	The Calvary and the park were assessed as well maintained and clean.
Lightning	The Calvary and the park were assessed as well-lit
Places to sit and rest	The quantity of places to sit was assessed as sufficient.
Shelter	Inside the Calvary the shelter was provided by the canopies of trees. In the park there are restaurants and park pavilions which can provide shelter to visitors. (figure. 2,3).
Restrooms	Restrooms are provided in the cafe next to the Calvary, in the restaurants in the park and in the Museum in the park. (figure.2,3).
Drinking water	Drinking water is available in the cafe next to the Calvary, in the restaurants in the park and in the Museum in the park. (figure.2,3).
Accessible Food	Food is available in the cafe next to the Calvary, in the restaurants in the park and in the Museum in the park. (figure.2,3).

2.1. The park spatial composition follows the surrounding urban pattern	
2.2. Architectural variety of urban environment	
Focal points	In the Calvary each of the Chapels creates a focal point. The visual information system used was assessed as straightforward, clear and user friendly.
Focal landmarks	The Chapels in the Calvary, the Museum in the park and the towers of surrounding churches serve as legible focal landmarks.
Nods of activities	In the Calvary each of the Chapels makes a nod of activities. In the park there are numerous nods of activities connected with recreational infrastructure.
Structure of interiors and connections	The Structure of interiors and connections in the Calvary and in the park was assessed as legible
Long vistas (Extent)	The Calvary was designed and maintained to preserve legible long vistas (Extent)
Pathways with views	The Calvary alleys were designed to preserve interesting views and long vistas
Invisible fragments of the scene (Vista engaging the imagination, Mystery, Fascination)	The Calvary was designed and maintained with numerous elements engaging the imagination
Multiple paths to choose – feeling of control	Visitors can choose among multiple alleys and pathways
Framed views	Legible framing of interesting views in the Calvary
Human scale	Legible reference to human scale
3.1. Optimal level of complexity	The level of complexity in the Calvary was assessed as optimal. The scale of architectural details of the chapels is connected with beauty of forms of natural forest, which surrounds them
3.2. Natural surfaces	The alleys in the Calvary and in the park are permeable and constructed with natural materials
3.3. Engaging features	There are numerous engaging features in the Calvary, e.g. baroque chapels, landscaping, etc.
Risk/Peril	The necessity to climb the slopes of the Calvary provides the feeling of controlled risk and peril easy to overcome.
Movement	The slow movement of water in the stream named Cedron which crosses the Calvary and the park.
3.4. Presence of Water	In the Calvary and in the park the shimmering of water in the stream has a peaceful effect.
3.5. Sensory stimuli design	
Sensory stimuli: Sight	Numerous sensory stimuli for the sight were noticed: e.g. the Chapels are built of materials which are contrasting with the background of the forest.
Sensory stimuli: Hearing	The shimmering of water in the stream. Small cascades were built purposefully to magnify that effect.
Sensory stimuli: Smell	The scent of plants.
Sensory stimuli: Touch	Delicate sensory stimuli of touch – wind, the heat of the sunshine, plants along the alleys
Sensory stimuli: Taste	Noteworthy is that the cafe next to the Calvary serves local deserts from the Kashubian Region.
Sensory path	The alleys in the Calvary are constructed with numerous natural materials. They were assessed as sensory paths.
4.1. Works of Art	The baroque chapels and the sculptures inside them. (figure. 1.)
4.2. Monuments in the park	The baroque chapels in the Calvary (figure.1) Museum of Kashubian-Pomeranian Literature and Music in Wejherowo located in the palace of Przebendowski family in the park (figure.2).

4.3. Historic places Culture and connection to the past	The Calvary is a historic place. The history of its construction is connected with the history of the region and Poland. The Sacred Place of the Calvary is important for preservation of local identity. Museum of Kashubian-Pomeranian Literature and Music in Wejherowo is a popular and often visited place as well. (figure 2).
4.4. Thematic gardens	The Calvary
4.5. Personalization	There was no possibility for personalization in the park.
4.6. Animation of place	In the Calvary Religious Services are organized all year long. Numerous non-religious events organized in the park provide animation of place as well (figure. 3).
5.1. Green Infrastructure	The Calvary and park form an important part of green infrastructure of the town.
5.2. Parks of Second (New) Generation	The entire green complex can be assessed as a park of second (new) generation
5.3. Biodiversity protection	The entire green complex plays important role in protection of biodiversity
Part of park not-available to visitors	Not observed
Native plants	Natural forest surrounds the Calvary
Natural maintenance methods	The Calvary and park are maintained using natural methods.
Native animals	Numerous native animals were observed, e.g. multiple birds
5.4. Sustainable water management	
Rainwater infiltration	Protection of the stream catchment area
Irrigation with rainwater	Lack of information
Irrigation with non-potable water	Lack of information
Park in a flood risk zone	There were numerous constructions built to protect from local flooding in the Calvary and in the park
5.5. Urban metabolism	Lack of information
5.6. Ecological energy sources - <i>Lack of information</i>	

4. RESULTS

The on-site observation and research using the Pattern lead to conclusion that the presence of the Sacred Place – the Calvary in the complex of green areas in Wejherowo has a direct impact on presence of numerous therapeutic attributes. Many of them were created due to construction of the public park next to the Calvary. That allowed to provide for different needs of various age groups – playgrounds for the children, meeting places for the teenagers, places for rest for the seniors and the Sacred Place – a place for Spiritual Renewal for All. Placing together the Sacred Place and the public park helped to create a space which is attractive to entire families in multi-generational sense and provides opportunities to satisfy needs of various users. The noisy plays of children in the playground or a loud mass events in the park do not spoil the possibility to meditate in the Calvary. Different parts of green space can be used simultaneously. It is important to ensure the openings for long vistas inside different park interiors and the possibility of constant observation of activities of other people and animals. During the on-site ob-

ervation continuous presences of visitors and pilgrims was observed both in the public park and in the Calvary. It confirmed the popularity of that public green space and its proper functioning.

The connection of the Sacred – the Calvary and urban park made it possible to respond to different spiritual and recreational needs encompassing mental and physical regeneration, place for physical activity and promotion of social contacts.

5. CONCLUSIONS

The presence of the Sacred Places in public green spaces directly influences the therapeutic qualities of that green open space. It multiplies the possibilities of mental and physical regeneration and thus increases the number of therapeutic attributes. In case of places connected with pilgrimages, like Calvarias, it helps also to promote outdoors physical activities in open green areas. If the Sacred Places are places which are often visited, then the aspect of promotion of social contacts and preventing social exclusion of the weakest social groups is important.

The assessment of public green areas using the Pattern for therapeutic parks helps to find weakest points and possibilities for improvement of public green spaces by increasing the number of therapeutic attributes. The assessment of the complex of the Sacred Place of the Calvary in Wejherowo and adjacent public park is an example of using that tool to evaluate existing public space. It was verified that the presence of the Sacred increases the attractiveness of that space and its therapeutic qualities as well.

LITERATURA

- Anhorn M., 2006, Spirituality and Planning in a Diverse World *Planning Theory and Practice*, Vol.7, No.1, (pp 68-80)
- Cooper-Marcus C. Francis C. (red.), 1998, *People places. Design Guidelines for Urban Open Space* John Wiley & Sons, New York
- Cooper-Marcus C., Sachs N., 2014, *Therapeutic Landscapes. An Evidence-Based Approach to Designing Healing Gardens and Restorative Outdoor Spaces*. John Wiley & Sons, Inc., Hoboken, New Jersey (pp 14-35)
- Duhl LJ, Sanchez AK 1999 *Healthy cities and the city planning process: a background on links between health and Urban planning*. Copenhagen, WHO Regional Office for Europe
- Gesler W. , 1996, Lourdes: healing in a place of pilgrimage *Health & Place* 2 (2) (pp 95-105)
- Gesler W., 2005, Therapeutic Landscapes: An evolving theme *Health & Place* 11 (pp 295-297)
- Harting T., Bringslimark T., Patil GG., 2008, Restorative Environmental Design: What, When, Where, and for Whom? w: Kellert S., Heerwagen J., Mador M. (Ed.), 2008 *Biophilic design: the theory, science, and practice of bringing buildings to life*, John Wiley & Sons, Inc, Hoboken, New Jersey, str. 133,
- Kahn P.H., 1999, *The Human Relationship with Nature. Development and Culture*. The MIT Press, Cambridge, Massachusetts, London, England
- Kaplan S., 1995, The restorative benefits of nature-Towards an integrative framework *Journal of Environmental Psychology* 15 (3):169-82
- Kaplan R., Kaplan S., Ryan R.L., 1998, *With People in Mind. Design and Management of Everyday Nature* Island Press, Washington D.C., Covelo, California
- Kuo F., 2010, *Parks and Other Green Environments: Essential Components of a Healthy Human Habitat* National Recreation and Park Association
- Kuryłowicz E., 2005, *Projektowanie uniwersalne* Wydanie II, 2005, Stowarzyszenie Przyjaciół Integracji, Warszawa
- Maas J., 2008, *Vitamin G: Green Environments – healthy environments*. Utrecht: Nivel
- Post P., 2008, The Pilgrimage to the ‘Cancer Forest’ on the ‘Trees for Life Day’ in Flevoland. Chapter in: Margry P.J. *‘Shrines and pilgrimages in the modern World. New Itineraries into the Sacred’* Amsterdam University Press
- Pretty J, Jo Peacock, Martin Sellens, & Murray Griffin, 2005, The mental and physical health outcomes of green exercise, *International Journal of Environmental Health Research*, October 2005; 15(5): 319 – 337 <https://www.bv.com.au/media/vanilla/file/Green%20exercise.pdf> – retrieved 26.06.2012
- Rosenblatt Naderi J., 2004, *Design of walking environments for spirituals renewal*, Paper presented to Walk-21-V Cities for people, The fifth International Conference on Walking in the 21st century, June 9-11 2004, Copenhagen, Denmark
- Trojanowska M., 2016, *Wykorzystanie terapeutycznych właściwości krajobrazu w projektowaniu zielonych przestrzeni publicznych w mieście*. Rozprawa doktorska, Politechnika Gdańska
- Trojanowska M., 2017, *Parki i ogrody terapeutyczne*. Wydawnictwo Naukowe PWN SA. Warszawa
- Trojanowska M., 2014, “Places of worship, spiritual healing and urban regeneration”, *Urbanistica Informazioni Online journal*, nr 257 (2014), s.69-72
- Velarde M.D, Fry G., Tveit M., 2007, Health effects of viewing landscapes – Landscape types in environmental psychology, *Urban Forestry & Urban Greening* 6 (2007) 199–21
- Włodarczyk Z., 2004, Biblical Gardens in dissemination of ideas of the Holy Scripture, *Foliae Horticulturae* Ann.16/2, 2004, 141-147
- Włodarczyk Z., 2009, *Przewodnik po Ogrodzie Biblijnym w Proszowicach*, Zespół Placówek Caritas w Proszowicach, Starostwo Powiatowe w Proszowicach, Proszowice